

ЖИЗНЕН И ТРУДОВ ПОТЕНЦИАЛ В ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ

Николай Големанов
nigol@abv.bg

Резюме. След като представя накратко проблемите на демографската ситуация в България и произхождащите от тях проблеми на работната сила, авторът застъпва тезата, че характеристиките на жизнения потенциал на хората от третата възраст са по-добри в сравнение с тези на активната възраст и че след влизането в сила на пенсионната реформа техният трудов потенциал може и следва да бъде реализиран с помощта на система от специално насочени мерки с материален и организационен характер.

Ключови думи: пенсионна реформа, трета възраст, жизнен потенциал, трудов потенциал, пазар на труда

България изживява период на влошаващо се демографско развитие. От края на осемдесетте години на 20 век населението на страната намалява непрекъснато по брой. Това се дължи на дълготрайни тенденции на намаляване на раждаемостта и увеличаване на смъртността, както и на интензивно изселване през последните 25–26 години с окончателно или дълготрайно напускане на страната.

Начело на демографската характеристика на България стоят:

- отрицателен естествен прираст
- отрицателен миграционен баланс.

Дълготрайната и окончателната емиграция засяга предимно активната възраст. Страната напускат главно млади, добре образовани, здрави мъже и жени с висок трудов и фертилен потенциал.

Налице е дълбока и прогресираща деформация на възрастовата структура на населението, чийто пряк резултат е нарастващата обща смъртност. Тези процеси засягат главно активната възраст.

Стандартизираната смъртност на цялото население е стабилна, но това не е повод за успокоение, защото в повечето икономически развити страни този показател отдавна намалява.

На този фон се изправя с все по-голяма острота въпросът за рационалното използване на наличния трудов потенциал на нацията, без което социално-икономическото развитие не е възможно – поне в желаните темпове.

Още преди години, далеч преди да бъде замислена днешната пенсионна реформа, написах:

„Разглеждан на равнището на националните приоритети, отрицателният естествен и механичен прираст на населението на България прави утрешното социално-икономическо развитие на страната все по-зависимо от реализацията на остатъчната трудоспособност и професионалния опит на хората от третата възраст.

Разглеждано на равнището на отделната личност, влошаващото се здравно състояние на населението на страната като цяло и на хората от

третата възраст в частност поставя на дневен ред въпроса за базисното право на всяка личност на здраве, на активно дълголетие и на достойно съществуване.“ (Големанов, 2004: 148)

Сега вече ни се налага да говорим за **днешното** развитие. Проблемът за работната сила стана проблем на днешния ден.

Високото равнище на безработицата в младите възрастови групи до голяма степен е свързано с ниска и понижаваща се степен на образование на все повече млади хора. Това означава (освен всичко друго), че трябва да се търси ефективна реализация на образоваността и професионалния опит в старшите възрастови групи. Сред тях третата възраст неизбежно излиза (или скоро ще излезе) на едно от челните места.

В класификацията на възрастите на ООН терминът „трета възраст“ покрива възрастовия диапазон на 65 и повече години. Само след шест години третата възраст вече ще граничи пряко с активната възраст (15–64 години).

Демографската характеристика на населението на България, навлязло в **третата възраст**, се различава съществено от демографската характеристика на активната възраст и на населението на страната като цяло:

- **Общата численост на населението в третата възраст нараства.** Към края на 2014 г. тя възлиза на малко над 1 440 000 души, от които 583 000 мъже и 857 000 жени¹. От тях на възраст 65-69 години са общо 480 000 души, от които 210 000 мъже и 269 000 жени. Според прогноза на НСИ **през периода 2015–2060 г. нарастването ще продължи.** Намалението на раждаемостта ще започне да се отразява на тази численост едва през четвъртото десетилетие на 21 век.

- **Миграционната вълна** от края на 20 век и началото на 21 век **не засегна** сериозно старшите възрастови групи.

- Общата смъртност на населението от третата възраст е стабилна. **Средната продължителност на предстоящия живот** на доживелите до точната възраст **65 години** достигна **14,2** години за мъжете и **17,6** години – за жените. Това е синтетичен показател за **подобряване на здравето състояние и жизнения потенциал** на хората от третата възраст.

- **Индексът на демографското заместване е едва 47%.** Очевидно е, че – и поради това - съществуващите резерви на трудовия потенциал на хората от третата възраст трябва да се активират и приведат в действие.

- През 2014 г. хората от третата възраст бяха **по-малко от 2% от работната сила.**

- **2012 година** бе обявена за **Европейска година за насърчаване на активния живот на възрастните хора.** През юни същата година Министерският съвет прие Национална концепция с оперативна цел – осигуряване на условия за активен трудов живот на възрастните хора. Повечето мерки в нея са ориентирани към окупената възрастова група **50 и повече години.** След влизането в сила на пенсионната реформа тази концепция подлежи на **преразглеждане и актуализация.**

- Сега страната се изправя пред две основни групи проблеми:

---

¹ Статистическите данни, цитирани в текста, са взети от публикации на Националния статистически институт.